

във всичките си изследвания търси връзката между историческата действителност и народното творчество, вътрешната обвързаност на фолклорния факт с обществено-историческите условия. Някъде дори не успява да се предпази от увлечения в това отношение — например при схващането си, че българските юнашки песни се създават по „горещите следи на събитията“, както партизанският фолклор. Връзката на народното творчество с живота на обществото отвежда изследователката към подчертан интерес към идейно-тематичната същност на произведенията. В основата на нейните проучвания заляга тематиката на песните или пословиците, на преданията или приказките. Сюжетът и мотивът — това са двете звена, в които Романска вижда да се срещат взаимодействия и да се пречупват влияния. За разлика обаче от някои отминали тенденции във фолклористиката нашата изследователка разглежда сюжета и мотива в тяхната зависимост от живота на обществото, от развойните тенденции на самия фолклор. Така се стига до друга черта от изследователския профил на Цв. Романска — вниманието ѝ към развитието на мотивите, към цялостната промяна в живота на фолклорните творби, към съвременното им битуване. В сборника е включена статията ѝ „Към въпроса за съвременното състояние на народната приказка и за ролята на разказвача в българския фолклор“, „Към въпроса за развитието на песните за Момчил юнак в българския фолклор“, за развитието на песните за Крали Марко у южните славяни. Подчертано приносен характер имат изводи от рода на този, че сред южните славяни се забелязва развитие на мотивите в юнашкия епос от историко-героични към битови и баладични.

Къде са създадени групите песни, какво е географското им разпространение, непрекъснат призив за картографиране на съвременното състояние на фолклора — възможно е тази насока в своята дейност Романска да е получила от баща си, видния етнограф проф. Ст. Романски, но тя я доразвива и обогатява с вечно присъстващия въпрос в нейните проучвания за социалната среда, в която възникват произведенията на фолклора, за носителите и разпространителите му.

Приносът на проф. Романска към изучаването на партизанския бит и фолклор, на който посвещава немалко изследователска страст, е представен в сборника със статията ѝ „Българските народни партизански песни“, където се поставят въпросите за съвременния фолклор и спецификата на партизанската песен.

Не е отмината от съставителите и друга съществена насока в научната дейност на българската фолклористика — интересът ѝ към отделната творческа личност във фолклора, насока, типична за първите години от създаването на нашата нова съвременна наука, нелишена от увлечения. Една от най-интересните ѝ студии по този въпрос — „Дядо

Мано — автор и изпълнител на народни песни от с. Маслово, Софийско“, е включена в нововизлялото издание на избрани статии на проф. Романска.

Във всички тези различни по своята тематика, но единни по вътрешния си патос проучвания освен посочените по-горе въпроси присъства още един — художествената специфика на българската народна песен, приказка или пословица. И макар интересът към идейно-тематичното богатство на нашия фолклор да преобладава и често дори да се остава с впечатлението за известна констативност и описателност на изречените факти, във всички статии на видната наша изследователка присъства стремежът да се улови художествената характерност на народното поетично мислене, да се почувствува тя чрез точното отбелязване на стихотворния размер и някои особености на формата.

Не е възможно, пък и не е необходимо да се възстановяват най-съществените черти от научната същност на проф. Романска само въз основа на отпечатаното във „Въпроси на българското народно творчество“. Важното е, че този сборник се долавя най-същественото от една научна дейност, която буди уважение със своята всеобхватност и научна компетентност, висока ерудираност и научна честност (библиографската осведоменост и научният апарат, с който са снабдени статите на Романска, може да служи за образец на всеки научен работник), с проявления усет към конкретния факт и към спецификата на явлениято, с теоретичността си, освободена от голото теоретизиране, с новостта на проблемите без самоцелно новаторство, с ясния си и точе български език. Предговорът към изданието, написан от акад. П. Динев, спомага не само да се очертае цялостният творчески облик на учения, но да се усети и живото присъствие на човека — двете страни в единната същност на проф. Цветана Романска.

Йорданка Холевич

„ЗАКОННО И НЕЗАКОННО РОДЕНИ УМОВЕ“ ОТ ЗДРАВКО ПЕТРОВ С., ДВИ, 1976. 212 с.

„Когато видиш нещо хубаво, възхищавай се, помисли си и за мене, та дано по някакъв телепатичен начин усетя и аз нещо. Стискам ти ръката.“

П. К. Яворов

Тези 3 реда, изпратени на 7 юни 1911 г. до Иван Попов, са нахвърляни от ръката на Яворов на една бележка — бланка „Народен театър“. Приятелят на поета запазва това кратко послание и то достига до наше време: „Когато видиш нещо хубаво, възхищавай се.“

В случая повикът не е приет от актьора или художника, а от критика, заел се да сътвори портрети от слово. Есето за П. К. Яворов съм чел и другаде, тук обаче то звучи графично, експресивно и трайно, вградено между 13-те портрета на предци в поетическата и литературната мисъл. Това не е инцидентно хрумване. След „Срещи с малки и големи“, „Личности и съдби“, „Профили на съвременници“ сборникът е търсено продължение — галерията да бъде попълнена от нови критически и поетически характери. И авторът следва думите на Яворов от написаното не до него послание — той умее да се възхищава от покритото с лека патина поетическо или критическо слово..

От другите 13 профила на писатели, включени в предишната му книга с подобен характер, 12 бяха на поети. У единствения белетрист Ангел Каралийчев също бе потърсено поетическото начало. Това вече поляризира интересите на критическите пристрастия в поредицата от книги, събрали между кориците си личности и съдби. Събрани на едно място, те биха представлявали галерия от „портрети на словото“.

Здравко Петров притежава таланта за навлизане чрез духовни ретроспекции в различни времена. Може да следи нареждането на писанието от времето на Ричардсон, а в друг случай да търси в кладенеца на Илияни обвинителното око на Гео Милев. Неговите портрети са на художника, не на модела, както казва самият той в предишното си есе за Стефан Цвайг. Отношението му към всеки творец се превръща в негово лично преживяване, в биография на критическото усещане. Това е реакция с отношение. Така например, когато се е докосвал до „прокълнатите поети“, в него няма помен от „болното горене“, той търси пречистващата болка и дори трагичното се героизира. „Негов“ е и П. К. Яворов, тоя несравним съборът по борба на Гоце Делчев, минал през чувството на „Калиопа“ и стигнал до драматичния си край в самотната си стая на ул. „Витоша“.

Здравко Петров търси лирико-драматичното начало в характера на своите портрети. В това ще се убедим, ако разлистим и първата част на новата му книга „Законно и незаконно родени улове“. В есето за Чаадаев той търси и до голяма степен намира драмата на един живот. Освен това той използва „многогълбовото осветление“, нещо като създаване на образ от различни късове огледала, на драматичен портрет от различни мнения, като в края на краищата се получава едно цяло, без помен дори от логическата пукнатина или пясената. Чаадаев, тоя автор на „Философски писма“, съумял да хвърли паризма в обръкване и неспокойствие, обявен официално за „душевно болен, за обръкан човек“ без здрав разум, почти декабрист, без да се счита такъв — това е един от най-сполучливите профили между „незаконно родените улове“. Успехът идва от естествената склонност на

Здравко Петров да изследва конфликтните характери там, където графиката на личността дава възможност да се борави с наситено бяло и подчертано черно.

Не е ли същото и с търсенето „Прототипът на „Дама Пика“, с Пушкин, разстреляния гений на Русия, или литературния Робеспьер Добролюбов? В есето за Пушкин текстът му е посветен от проникновенията на онези, които са писали за поета — Белински, Хершензон, Цветаева, Ахматова, Ефрос... Не това обаче го кара да влиза в необятните светове на тоя велик син на Русия. Той започва портрета си с некролога на княз Одоевски, проследява тоя „вечно печален дуел“ в царството на Карамазовците, за да издигне повика: „Назад към Пушкин.“ Въпреки това портретът на Пушкин като че ли е най-екзистенциален, като че ли на автора е трябвала още някоя багра, която в момента не е могъл да открие. Може би не е бил достатъчен оня момент на драмата, в който Здравко Петров да намери своето отношение към трагиката, или просто е пожелал профилът да остане без шриха, който би повторил други автори. Той обича самотните разходки из литературата, между гласовете на миналото, но преди всичко в името на своя собствен глас.

Влезем ли бавно в текста, ние не можем да не се убедим колко многопластов е той и все пак навсякъде е потърсена личната, макар и фрагментарна, но само негова сетивност. Затова и там, където той не успее да я открие, изведнъж се явява опасността текстът да се изпълнее изпод ръката му. В такива моменти спасението е в находки като споменатия призив: „Назад към Пушкин“ или, да кажем, „Назад към Ботев“!

Влизането в драматичния материал, разкриването му, оглеждането със собствената сетивност на противоречията в характерите — това в същност е поетиката, която движи Здравко Петров към все нови и нови платна, колкото реалистично-обективни, толкова и творчески субективни. В „Прототипът на „Дама Пика“ Здравко Петров например търси гностиката, магията на драмата, страстите, които са изтласкали героя от книжнината, за да остане в реалния живот. Естетико-критичното му повествование ту се отдели от анализа, ту отново се връща към него. Нервът, отношението, личат още от заглавието. Така е с „Болестта на Чаадаев, или безумния ротмистър „Литературният Робеспьер“, „Недоученият студент“ (В. Г. Белински), „Потомъкът на шотландския бард“... Другаде тоя не е р в в в самото име: „П. К. Яворов“, което говори достатъчно, „Ламартин в стария Пловдив“, „Овидий в Томи“. При всички случаи името на портрета не е казионно, то отговаря на смисъла на предлагания материал. „Недоученият критик“ е прозвище, което Белински получава от носителите на клишираната мисъл, на критиците, моделирани от схоластика. Белински е изключен от университета поради „неспособност“ така, както импресионистите

не бяха допуснати в официалния салон, обвинявани в лудост и бездарие. При есето за Белински Здравко Петров не сочи случая с импресионистите. Той само напомня, че в стара Германия Маркс и Фридрих Енгелс не получиха катедра от същите сили на академизма. Авторът ни въвежда в света на Белински, за когото е писано неведнъж, но ни въвежда като в един нов свят — той търси сферите на вдъхновение от своя позиция. Чужд на „теоретизацията“ за великия теоретик, той се интересува от нещата в областта на документалния факт, от онова напрежение на словото, което преминава от доказателство в доказателство:

„Белински бе, който отиде в затвора на посещение и стисна десницата на Лермонтов, виждайки в него втората потегната надежда на Русия. Той бе, който в една ранна утрин почука на вратата на Достоевски и братски прегърна бледоликия автор на „Бедни хора“. Белински насърчи Гончаров, издигна Колцов, помъчи се да отдръпне от пропастта Гогол, даде тласък на младия Некрасов, оцени световното значение на Пушкин и зад поемката „Парашка“ на Тургенев видя контурите на бъдещия руски колос.“

Не бих се спрял на този читател, ако само в осем реда и половина не бе кондензирана такава огромна информация, поднесена наглед спокойно, но криеща потенциалната енергия за статия от няколко страници. Такива късове от наситена критическа проза той вмъква и в други места на есеистичните портрети, за да не ни лиши от фактологията, която все пак ни държи близо до земята, реалния свят.

При Белински, недоучения критик, той отделя „влизането“ в есеистичния материал с един предвиден „отдих“, т. е. с глава II. Но „отдихът“ е само привиден — следват още две части. Във II част ние сме вече в епохата на Белински, в тази тъмна николаевска нощ, в която честното слово е свещ в литературния мрак на Русия. Това е времето на прословутото „Трето отделение“, на полицеймайстерите — защитниците на душевното черносопничество. В третата част на тази есеистична миниатюра Здравко Петров отново нахвърля конкретни страни от живота на Белински — този път — раждане, родители, израстване, начални литературни прояви. И два-три реда, предназначени повече за непредвиден шок: „Белински умира от туберкулоза на 28 май 1848 г. Когато умираше, агентът на III отделение го чакал в съседната стая, за да го арестува.“

Тук вече ние не можем да не бъдем между неколкократни приятели, които изпращат великия критик във Волковското гробище, тихо, в мъгливата влажна утрин, завинаги...

Съпричастие, към което ни водят портретите на Здравко Петров, е може би онова, на което критикът най-много разчита. Може би точно затова той не се задоволява само със словесни анализи, а търси и конкретни, понякога „микроскопични“ случаи и епизоди, приобщени към обикновенния аналитичен ма-

териал. Така той поддържа интереса към повествователната част на есето, а, от друга страна, създава си възможности за споменатите аналитични разрези, изводи, търсене на смисъл и заключения. От един такъв епизод (разговора на Добролюбов с младо момиче по повод повестта „Първа любов“ на Тургенев) той използва възможността да насочи съжденията си към класовата психология. Внезапно проличават критическата находчивост, точността на удара, намерената мисъл, онова смислово значение, което самият автор желае да ни внуши.

Като цяло Здравко Петров използва и литературния паралел. Самото съпоставяне на циклите от есета има за цел да създаде условия за отлики и сравнения. Във всяко есе живеят все литературни законодатели с противоречията и единството на своето време. Минало е времето, когато Георги Живков казва на Захари Стоянов: „Каква книга си написал ти за Христо Ботйова? Нима не знаем какъв вагабонтич беше той в действителност?“ Съпоставяйки лудите глави на литературната история, авторът подчертава още повече думите на Георги Живков, бъдещия министър, в техния странен и нелеп анахронизъм.

Тръгнал по пътеката на страданията на всеки един от портретуваните — от Пушкин до Овидий в Томи, Здравко Петров не изменя на максимата „Когато видиш нещо хубаво, възхищавай се...“ Адресирани до другото, думите на П. К. Яворов звучат с пълна сила и за Здравко Петров — като неписано мото върху сборника от портрети, поредицата, която несъмнено ще продължи с нови профили от поети и литературни законодатели.

Георги Тахов

ТОДОР ПЕЕВ, СЪЧИНЕНИЯ.

Под редакцията на Дочо Леков и Иван Сестримски. С., БАН, 1976

Историята невиняги е справедлива към тези, които я създават. В оценката си на един от тях тя е прекалено щедра, а като че за сметка на това обрича други на незаслужена забора. Един от неоправдано отминаваните досега политически и литературни дейци на нашето Възраждане е Тодор Пеев, издаването на чито съчинения, предприето от Дочо Леков и Иван Сестримски, е повод за настоящите бележки.

Като се има пред вид, че Д. Леков отпечата преди известно време и кратка студия за Т. Пеев, не може да не бъдат приветствувани усилията на изследователя за отдаване заслуженото на един деец, чието име досега бе известно главно във връзка с известното Ботево писмо до него („Аз ще направя ръцете си на чукове, кожата си на тъпан и главата си на